

KESZEG ANNA

A SKANZEN-SZENZÓRIUM

A NAGYSZEBENI ASTRA NEMZETI MÚZEUMI
KÖZPONTRÓL

TArne Dahl *Europa Blues* című regénye a stockholmi skanzenben elkövetett gyilkossággal indul: a rozsomákok által látszólag véletlenül megölt, rózsaszín öltözetű, vastag arany nyakláncos férfiről, akinek szétroncsolt holttestét a skanzenben találják meg, a későbbiekben kiderül, hogy az olasz maffia kis nőkereskedelmi hálózatok lefölözésével megbízott görög származású képviselője, akit orosz és ukrán lányok beszerzése miatt végez ki egy zsidó gyökerekkel rendelkező nőcsoport – mely Manchesterben, Budapesten, Mariborban, Antwerpenben satöbbi követ el önbíráskodó gyilkosságokat – együttműködésre kényszerítve az európai rendőrségeket. Az elmúlt évtizedek könyvkiadói szenzációjaként emlegetett skandináv krimi paneljeiből építkező történet számomra most amiatt fokozottan érdekes, mert úgy figyelmeztet az európai transzidentitás sokféleségére és a közöttük levő feloldhatatlan feszültségekre, hogy a skandinávok másik kulturális sikertermékét, az etnikai identitás sokféleségét és békés egymás mellett élését felmutató skanzent választja az események kiindulópontjaként. Érzek némi célzatosságot abban, hogy az európai transznetnikus bűnhálózatok problémáját tematizáló kötet éppen egy olyan intézményt választ a feszültséget megalapozó gyilkosság helyszínéül, amely az etnikumok materiális és szellemi kultúrája összebékíthetőségének illúziójában fogant.

Ez a nyitókép, hatásvadász módon nyilván, de nagyon is beszédes párhuzama lehet a nagyszebeni Astra múzeum rövid, kritikai ismertetésének: az etnikai identitások szcenírozása, az intézménypolitikai változások hosszú távú és kortárs története legalább annyira komplex hálózatot vázol fel, mint amelyet Dahl nyomozóinak kell megfejteniük. A mai ASTRA Nemzeti Múzeumi Központ Nagyszében (a továbbiakban Astra) elődjét 1908-ban alapította a Román Nép Kultúrájáért és Román

Irodalmáért Erdélyi Egyesület, amelynek célja az erdélyi románság kulturális önmegjelenítése volt az erdélyi szászok, magyarok és székelyek már létező múzeumainak mintájára. A korabeli sajtóhírek szerint a múzeum megnyitójára az erdélyi falvak lakói nagy számban jöttek el. Egy olyan városban, amelyben a Brukenthal-gyűjteménynek köszönhetően a múzeumi gondolat Kelet-Közép-Európában elsőként megjelent, ez a néprajzi gyűjtemény is könnyen fejlődött – ráadásul az egyesülés utáni politikai változások is kedveztek a román parasztság kultúrája örökségésítésének. A szabadtéri múzeum alapítását 1960-ban az a Romulus Vuia kezdeményezte, akinek köszönhetően az első romániai szabadtéri néprajzi múzeum is létrejött 1929-ben Kolozsváron: a szebeni 1967-ben nyitotta meg kapuit a Dumbrava park területén. Az ekkori tervek szerint a múzeum a technikatörténet perspektívájába helyezte volna „az ország teljes területéről” származó népi materiális kultúrát. 1980 és 2000 között a technikatörténet mellett bővült a múzeum profilja a népi építészet, valamint a hagyományos népi kultúra teljes tartományának bemutatásával. 1990-ben miniszteri rendelet döntött az Astra Brukenthal Múzeumhoz képesti függetlenségéről, valamint elismerte az 1908-as alapítású múzeumot jogelődként – így az intézmény az erdélyi románok legrégebbi múzeumává lépett elő. Ma a múzeum Románia legtagabb etnomuzeális profillal rendelkező intézménye: a román, a szász és a roma kultúra megmutatását megcélzó szabadtéri múzeum (96 hektárnyi terület, melyből 42-t foglal el a kiállítás), az Astra Múzeum, az Emil Sigerius szász néprajzi múzeum, a tervezett roma múzeum és a Franz Binder Európán kívüli nemzetek kultúráját bemutató múzeum alkotják azt a struktúrát, amely az európai etnológia, néprajz és antropológia teljes intézményesülési vitáját fel képes mutatni ebben az intézményi együttállásban. Emellett jött létre 1990-ben az ASTRA Film alapítvány, az antropológiai dokumentumfilmes és vizuális nevelési központ, mely 1993 óta szervezi Románia első dokumentumfilmes fesztiválját, mára a kelet-közép-európai régió legfontosabb ilyen jellegű rendezvényét. Látható tehát, hogy még szövegbe szervezni sem egyszerű azt az intézményi

ma a múzeum
Románia legtagabb
etnomuzeális
profilal rendelkező
intézménye:
a román, a szász
és a roma kultúra
megmutatását
megcélzó
szabadtéri múzeum

*a teljes ország
paraszti kultúrája
megjelenítésének
igénye, majd
a roma kultúra
iránti érdeklődés*

*a roma közösségek
kultúráját
felmutatni nem
egyszerű és magától
értetődő egy olyan
közegben, amelynek
hétköznapi
rasszizmusa
ellen csak nagyon
elszigetelt
kampányok
és próbálkozások
tesznek valamit*

struktúrát, amely a nagyszebeni skanzen mögött áll. Az intézménytörténet két fontos tanulságára utaltam már fentebb: egyfelől a román etnikai identitás monarchikus keretek közötti megmutatásának tervét az alapítás után néhány évtizeddel leváltja a teljes ország paraszti kultúrája megjelenítésének igénye, majd a roma kultúra iránti érdeklődés, amelyet a szakmai szempontok mellett a finanszírozási rendszerek is sarkallnak. Nem mehetünk el szó nélkül amellett, mennyire óvatosan fogalmaz az intézmény, amikor ez utóbbi profil kidolgozásáról van szó: a roma közösségek kultúráját felmutatni nem egyszerű és magától értetődő egy olyan közegben, amelynek hétköznapi rasszizmusa ellen csak nagyon elszigetelt kampányok és próbálkozások tesznek valamit. Másfelől a nemzeti büszkeség táptalajáról tudománnyá avanzsált néprajz, majd az európai etnológia, kulturális antropológia önreflexív, interpretatív fordulatai által paradigmaváltáson átesett tudományterület elvárásaival úgy próbálja az intézmény felvenni a versenyt, hogy közben a múzeumi kultúra marketingesedését sem hagyhatja figyelmen kívül. E két folyamatot a múzeum úgy képes összekapcsolni, ahogyan Románia nem kortárs alapítású kulturális múzeumai általában: előre meneküléssel és a történeti múlt feszültségei fölé vont kortárs diszkurzív erőterrel. Az Astra múzeumban a látogatót semmi sem sarkallja arra, hogy elgondolkodjék azon, a román paraszti kultúra kisebbségi önaffirmációjának tere válhat-e következmények és radikális elhatárolódás nélkül az etnikumok együttéléséről szóló narratíva helyszínévé, a paraszti társadalom technikai tudására rákérdező ideológia mentalitások megjelenítőjévé, a roma közösségeknek nyitott terület pedig képes-e arra, hogy a társadalmi kohéziós politikák problémáit feloldja.

¶ Hogyan is tehetné, mondhatnánk, hiszen az egyébként is lenyűgöző földrajzi környezetben levő Nagyszeben erdejében levő múzeum kiválóan alkalmas arra, hogy a nagyvárosi flow-ra ráunt felső-középosztály nyugalomkeresésének helyszíne legyen. Amikor az ortodox húsvétot követő héten a múzeumot meglátogattam, a múzeumi fatemplom körül sokan hallgatták a hangszórókból jól követhető szertartást, s a múzeum

*kiválóan alkalmas
arra, hogy
a nagyvárosi
flow-ra ráunt
felső-középosztály
nyugalom-
keresésének
helyszíne legyen*

Astra Nemzeti Múzeumi Központ, Nagyszeben

a szabadtéri
múzeum
mindenekelőtt
park, közepén
tóval, étteremmel,
bérelhető
csónakkal,
szekérrel, télen
lovasszánnal

a múzeumbeli
épületek
megteremtik
azt az illúziót,
amit Románia
nemzetiség
politikája –
az azonos
elnevezések alatt
alig érzékelhető
a sokféleségek
együttműködés- és
konfliktusjátéka

sétányain az ünnepek után megpihenni vágyó látogatók voltak mindenütt. Az Astra parkba főként kikapcsolódás miatt jönnek. És a múzeum intézménykommunikációja is erre fókuszál: a szabadtéri múzeum mindenekelőtt park, közepén tóval, étteremmel, bérelhető csónakkal, szekérrel, télen lovas szánnal. A helyszínen esküvőt, céges csapatépítőt, konferenciát egyaránt lehet szervezni, s a kockázatmentes rurális környezetre vágyóknak a 'sweet dreams' ottalvós program biztosít szép álmokat. A környezetet pedig a honlap úgy jellemzi, hogy „az autentikus román szellemiség megőrzésének ideális helyszíne”, „paradicsomkert” „termékeny, buja növényzettel”. A park terét a paraszti technikai múzeum koncepciója szervezi: az egyes épületek technikai rendeltetésüknek megfelelően és nem a földrajzi régiók szerint kerülnek egymás környezetébe: a textíliamegmunkálás, a fazekasság, a fafeldolgozás stb. mestersegi szerinti leosztásban képződnek utcák a múzeumban található restaurált épületekből. Így a régiók kulturái közötti egyenlenségek egyszerre láthatók (hiszen az azonos rendeltetésű épületek különbségei nyilván szembetűnnek) és egyszerre válnak meg sem sejthetővé: a múzeumbeli épületek megteremtik azt az illúziót, amit Románia nemzetiség politikája – az azonos elnevezések alatt alig érzékelhető a sokféleségek együttműködés- és konfliktusjátéka. A múzeum bejárható olyan tájékoztató anyaggal is, amely etnikumok szerint csoportosítja az épületeket, a helyszíneken olvasható információs anyagok azonban ezekre a különbségekre egyáltalán nem figyelmeztetnek. A 2014–2016-os támogatási időszakban felépített Multikulturális Múzeumi Pavilonban (amely bejáratként is szolgál) láthatók azok az időszakos kiállítások, amelyek a multietnikusság, az egymás mellett élés, a multikulturalizmus fogalmi rendszere szerint szerveződnek. Az Astra egyik romániai úttörője a Norvég Alap finanszírozásai felhasználásának (a teljes nagyszabású kulturális intézményrendszer sokat profitált a 2007-es kulturális fővárosi rangból, amely az örökségesítés európai logikáját honosította meg), s e keretben most egy olyan kiállítás látható, mely a Szeben környéki romák egy csoportja és a norvégiai romák egy csoportja közötti párhuzamra hívja fel a figyelmet terepmunkát

*olyan diszkurzív
hasadások vannak
ebben az intézményi
struktúrában,
amelyekkel nem
csupán az a baj,
hogy semmiféle
reflexió nem
olvasható róluk,
hanem az is, hogy
össze-
békíthetetlenek*

dokumentáló fotók és infografikák segítségével. Ezen a vizuális szempontból kétségkívül igényesen kivitelezett kiállításon erőteljesen érezhető a reprezentációs válság: olyan csoportok lesznek egymás kontextusai, amelyek hasonlóságai mellett szakmailag természetesen lehet érvelni, és örülni lehet annak az igényességnek is, amellyel az összehasonlítás problematikuságára rámutató, a kiállítással párhuzamosan megjelenő tanulmányok beszélnek, de amelyek beágyazottsága a kiállítás hatására valószínűleg nem fog változni. És innen lép át a múzeumlátogató a tárgyait jól végiggondoló múzeumshopba (népi alkotóművészek és kortárs dizájnerek paraszti ihletű tárgyai egyaránt vásárolhatók itt), illetve ki, abba a parkba, amely az autentikus román népi kultúra tere. Az elején felvázolt krimi-párhuzam fokozottan indokoltá válik: a skandináv gazdasági támogatás és infrastruktúra biztosít valamilyen láthatóságot (a saját logisztikai előfeltevéseire hangszerelve a kérdést) a romániai emlékezetpolitika teljes múzeumi rendszert érintő problematikuságának. Olyan diszkurzív hasadások vannak ebben az intézményi struktúrában, amelyekkel nem csupán az a baj, hogy semmiféle reflexió nem olvasható róluk, hanem az is, hogy összebékíthetetlenek. Ezért is érzem szimptomatikusnak azt, hogy a honlap román szövegei az egyes részintézményekről való írásokban leképezik ezt a beszédmódbeli sokféleséget (patetikus hangon írnak a szabadtéri parkról, tárgyilagosan a készülő roma központról, aszertíven a múzeum történetéről stb.), az angol, német, magyar, francia, bemutatások pedig ugyanazt az értéksemleges, turisztikai tájékoztatószerű tizenkét oldalas szöveget tartalmazzák.

¶ Ezek a diszkontinuitások természetesen nem egyedül a nagyzebeni múzeum problémái. A Norvég Alap finanszírozásából támogatott igényes infografikákkal és fotókkal szemléltetett kiállítás, a hagyományos skanzenstruktúrájú szabadtéri múzeum, valamint a szociális problémák rétegzettségét profin felmutató vizuális dokumentációs központ a fentebb érzékeltetett következetlenségek ellenére sokat tesz azonban a romániai és dél-erdélyi etnikai problémák hipernormalizációja ellen.

A *Hajléktalan* – itt lakom én is című kiállítás
Fotó: Den Gamle By